

УДК 378.091.26-047.36

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-1-45>**Інга ЄГОРОВА,***orcid.org/0000-0001-8070-9455*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

(Івано-Франківськ, Україна) *yegorova.inga@gmail.com*

МОНІТОРИНГ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЙОГО ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ

Стаття присвячена проблемі моніторингу та оцінювання якості освіти у ЗВО. Аналіз джерельної бази та нормативних документів у сфері моніторингу якості вищої освіти дає змогу побачити низку серйозних перепон, що стоять на шляху реалізації процесу реформування вищої освіти в Україні. До них ми можемо віднести недостатність інформації про нагальні проблеми усередині самої освіти; відсутність досконалого інструментарію, який допоміг би оперативнo відслідковувати якість перебігу втілення в життя інновацій та ступінь їх ефективності у процесі безпосередньої реалізації.

Сучасний підхід до розуміння моніторингу якості освіти передбачає здебільшого діагностику поточного стану діяльності закладу вищої освіти. Розкриваючи сутність феномена моніторингу, автор розглядає його через призму освіти, окреслює його завдання. Концептуальними завданнями моніторингу та оцінювання якості освіти у ЗВО визначено своєчасне виявлення специфіки якісних та кількісних змін щодо ступеня зацікавленості та задоволення ринку праці, держави, суспільства та конкретної особистості як процесом, так і результатом освіти; отримання, зберігання та опрацювання інформації стосовно показників якості освітнього процесу, що контролюється; порівняння відповідності реальних показників якості освітнього процесу загальноприйнятим уніфікованим ідентифікаторам; оцінку якості результатів освіти (діагностика початкового, поточного та підсумкового рівнів підготовки здобувачів освітніх послуг, рівня сформованості у них професійно значущих компетентностей та особистісних якостей); проектування, коригування та вживання запобіжних заходів, спрямованих на піднесення освітнього процесу на відповідний рівень; оцінку якості розроблених освітніх програм, успішності їх реалізації та ступінь їх відповідності кваліфікаційним вимогам; стимулювання інноваційної активності всіх учасників освітнього процесу; оцінку діяльності професорсько-викладацького складу, якості викладання, відповідності методик викладання цілям та змісту підготовки майбутнього фахівця; оцінку якості організаційного, методичного, наукового, психолого-педагогічного, матеріально-технічного та інших видів забезпечення освітнього процесу.

Ключові слова: моніторинг, якість освіти, заклад вищої освіти, завдання моніторингу.

Inha YEHOVA,*orcid.org/0000-0001-8070-9455*

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at Bohdan Stuparyk Department of Pedagogy and Educational Management

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) *yegorova.inga@gmail.com*

MONITORING OF HIGHER EDUCATION QUALITY ASSESSMENT, ITS MAIN TASKS

The article deals with the problem of monitoring and evaluating the quality of education in higher education institutions. Analysis of the source base and regulations in the field of monitoring the quality of higher education allows us to see a number of serious obstacles, which stand in the way of the process of reforming higher education in Ukraine. Among them we can include: lack of information about the urgent problems of education within; lack of quality tools that would help to quickly monitor the quality of the implementation of innovations and the level of their effectiveness in the process of direct implementation.

The modern approach to understanding education quality monitoring involves mainly the diagnosis of the current state of activity of institutions of higher education. Revealing the essence of the phenomenon of monitoring, the author considers it through the prism of education, outlines its tasks. The conceptual tasks of monitoring and evaluating the quality of education in higher education institutions are defined: timely identification of the specifics of qualitative and quantitative changes in the level of interest and satisfaction of the labor market, the state, society and the individual as a process and result of education; obtaining, storing and processing information on quality indicators of the educational process; comparison of correspondence of real indicators of quality of educational process with the generally accepted unified identifiers; assessing the quality of educational outcomes; evaluating the quality of developed educational programs; stimulating the innovative activity of the management of the institution of higher education, teaching staff, students; assessment of the quality of organizational, methodological, scientific, psychological and pedagogical, logistical and other types of support of the educational process.

Key words: monitoring, quality of education, institution of higher education, tasks of monitoring.

Постановка проблеми. Проблема моніторингу та оцінювання якості освіти в контексті її відповідності сучасним вимогам педагогічної теорії і практики та спроможності задовольнити освітні потреби особистості, суспільства, держави є однією з центральних як у вітчизняній, так і в зарубіжній педагогічній науці. Зростання інтересу до питань, пов'язаних із відповідністю системи освіти сучасним соціально-економічним викликам, обумовлено соціальними тенденціями сьогодення, адже попит на якісну освіту постійно зростає, тому перед закладами вищої освіти постає важливе завдання щодо того, щоб можливості у здобутті якісної освіти відповідали як реальним, так і потенційним запитам всіх зацікавлених сторін. Іншими словами, здобувачі знань повинні отримати оптимальний результат-віддачу від вкладених в освіту інтелектуальних, часових та фінансових ресурсів. Це перш за все проявляється у підготовці висококласного, кваліфікованого фахівця, конкурентоспроможного на сучасному ринку праці, гнучкого, навченого вчитися, удосконалюватися та швидко реагувати на виклики часу.

Сучасні тенденції менеджменту та моніторингу ЗВО спрямовані на інтенсифікацію інноваційності всієї системи освіти, що зумовлює поступову заміну традиційних стратегій управління та оцінювання на більш гнучкі, здатні швидко підлаштовуватися до реалій сьогодення, оскільки теперішній підхід до розуміння моніторингу якості освіти ЗВО передбачає здебільшого діагностику поточного стану діяльності закладу.

Аналіз досліджень. Огляд джерел щодо сфери управління та оцінювання якості освіти дає змогу стверджувати, що моніторинг сьогодні виступає одним із важливих компонентів інформаційного забезпечення управління, отже, потребує наукового обґрунтування методологічних основ для проектування моніторингових систем, тому, розкриваючи феномен моніторингу, маємо зрозуміти його сутність саме через призму освіти, визначити напрями та функції моніторингу у сфері освіти та розробити новітні підходи до технології його здійснення.

Сучасні дослідження у галузі моніторингу якості освіти дають нам змогу виокремити плеяду науковців, сфера інтересів яких пов'язана саме з розробленням проблем моніторингу у системі освіти (С. Подмазін вивчає моніторинг освітніх систем, О. Орлов, О. Касьянова – педагогічний моніторинг, Г. Єльнікова – освітній моніторинг, Т. Борова – учнівський моніторинг, Т. Волобуєва – управлінський супровід моніторингу якості освіти,

І. Маслікова – моніторинг освітнього менеджменту). Узагальнена квінтесенція сучасного наукового доробку у сфері вивчення моніторингу та оцінювання якості освіти дає нам змогу виокремити такі серйозні перепони у практичній реалізації системи реформування вищої освіти, як недостатність інформації про нагальні проблеми усередині самої освіти; відсутність ефективних механізмів, що були б спроможні запустити інноваційні процеси; відсутність якісного інструментарію, який допоміг би оперативно відслідковувати якість перебігу втілення в життя інновацій та ступінь їх ефективності у процесі безпосередньої реалізації. Названі перепони умотивовують необхідність створення на всіх ланках управління освітою своєрідних систем моніторингу з тісним співвіднесенням та координуванням їх із державними стратегічними цілями інноваційного розвитку освіти.

Мета статті – проаналізувати концептуальні завдання моніторингу якості вищої освіти в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Особливості сучасного етапу суспільного розвитку можна охарактеризувати підвищенням ролі та значимості інформації як важливого фактору, що зумовлює характер та основний вектор усіх соціально-економічних процесів. Проте в сучасному ЗВО інформація ще залишається не інструментом управління, а тільки допоміжним засобом у процесі удосконалення різноманітних видів та напрямів його діяльності. Такий підхід до використання інформації суперечить розвитку інформаційного суспільства та інформаційної культури загалом, адже інформація про стан і розвиток освітніх систем не тільки виступає засобом управління, але й покликана здійснювати виховний вплив на суб'єктів освітнього процесу на основі актуалізації особистісних, групових та організаційних смислів в освітній діяльності ЗВО.

Сьогодні моніторинг уже починає витісняти традиційні методи дослідження. Він стає окремим самостійним напрямом на рівні з управлінням та оцінюванням. Визначальними рисами моніторингу якості освіти нині можна назвати свідомий та планомірний збір, оброблення та поширення інформації як про всю освітню систему, так і про окремі її ланки, що здебільшого орієнтується на інформаційну складову частину процесу управління та уможливорює висновки про стан освітнього явища у різні часові моменти, а також дає змогу зробити прогноз щодо особливостей його розвитку; наявність причинно-наслідкових зв'язків між системою, що підлягає моніторингу, та самим об'єктом моніторингу; динамічність або

здатність моніторингової підсистеми переходити з одного якісного стану в інший; надійність, тобто здатність системи моніторингу виконувати задані функції за чітко визначених умов протікання всього процесу; стійкість та надійність, тобто здатність системи зберігати та продовжувати рух за наміченим курсом-траєкторією, підтримувати визначений режим функціонування незалежно від дії різноманітних як зовнішніх, так і внутрішніх сил, що чинять на цю систему опір.

Як стверджують науковці Д. Боденко, О. Жильцов, О. Лещинський, Н. Мазур, моніторинг в освіті варто розглядати як «спеціальну систему збору, обробки, зберігання і поширення інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі» (Боденко, 2014: 9). Причому процес як управління, так і моніторингу проявляє одразу риси як циклічності, так і безперервності, що відбувається за рахунок одночасного та послідовного виконання операційних циклів власне управління та моніторингу. Ці цикли розпочинаються з постановки проблеми та окреслення основних завдань, а завершуються, природно, їх вирішенням та досягненням поставлених цілей. Після досягнення певної мети окреслюється та намічається нова. Саме тому весь цикл повторюється знову. Мета, дія, результат, нова ціль – так виглядає схематична картина цього процесу. Ось чому ця система є прийнятною стосовно як наукового, так і навчально-виховного процесу ЗВО.

Сьогодні моніторинг використовується у практиці управління ЗВО у двох основних аспектах. Сутність першого аспекту полягає в тому, що моніторинг розглядають як технологію організації педагогічного процесу, котрий спрямований на вирішення актуальних освітніх завдань. Стосовно другого аспекту, то тут моніторинг виступає у вигляді засобу отримання інформації в процесі проведення досліджень самих систем управління, тобто засобу управлінського контролю. При цьому інформація, що була отримана завдяки моніторингу, розглядається як передумова щодо вдосконалення певних видів навчально-виховної діяльності. Ось чому, ґрунтуючись саме на такому підході, низка дослідників (П. Анісімов, В. Зуєв, О. Касьянова) розглядає моніторинг як спосіб організації інформаційного середовища ЗВО (Мармаза, Касьянова, 2003).

Розглядаючи проблему моніторингу якості вищої освіти, маємо наголосити на тому, що саме

поняття «якість освіти» трактується науковцями як «сукупність властивостей системи освітньої галузі, що відповідає сучасним вимогам педагогічної теорії та практики й спроможна задовольнити освітні потреби особистості, суспільства, держави» (Байназарова, 2009: 8). Проте разом із характеристикою якості освіти предметом дослідження моніторингу виступають такі його характеристики, як доступність, відкритість, конкурентоздатність та ефективність, тобто якість освіти як важлива характеристика моніторингу у своїй сутності синтезує дві притаманні їй властивості, а саме зовнішні властивості (реалізація освітніх потреб особистості; інших замовників, зокрема суспільства та держави) та внутрішні властивості (оцінювання умов, технологій та результатів освітнього процесу).

Підсумки теоретичного узагальнення опрацьованого матеріалу дають нам змогу стверджувати, що моніторинг якості вищої освіти варто розглядати як спосіб отримання інформації для її подальшого використання задля удосконалення системи надання освітніх послуг.

Серед нагальних проблем, що стоять перед моніторингом оцінювання якості вищої освіти, можна назвати слабку кореляцію моніторингових досліджень зі стратегічними завданнями інноваційного розвитку системи освіти та управління ним. Отже, для досягнення стратегічних цілей розвитку освіти необхідно звернути увагу на розроблення відповідної політики та дієвих програм, які б суголосно працювали в комплексі з необхідними заходами, ресурсами та виконавцями, а також на моніторинг реалізації цієї політики й програм, що дасть можливість вести постійне спостереження за їх ходом. Крім того, такий моніторинг може виступати інструментом прогнозування як важливої складової частини власне стратегії розвитку освіти, тому моніторинг повинен бути тісно пов'язаний із процесом прийняття рішень на всіх управлінських рівнях та забезпечувати зворотній зв'язок між керівництвом ЗВО, розробниками освітніх програм та освітніх проєктів і власне суспільством. Ось чому механізм зворотного зв'язку є важливим елементом системи моніторингу, завдяки якому результати моніторингу отримують можливість поширюватися та можуть бути використані для прийняття стратегічних рішень, пов'язаних із майбутньою діяльністю.

Моніторинг у сфері освіти зумовлений низкою певних завдань, таких як уточнення умов, прийомів, засобів та методів, котрі б слугували інструментарієм для визначення якісних характеристик та власне індикаторів освіти; встановлення опти-

мальних пропорцій між якісною оцінкою освітнього середовища та теоретичним критеріальним обґрунтуванням її сутності.

Результати теоретичного аналізу проблеми, наведені нами вище, дають змогу констатувати, що моніторинг якості освітнього процесу ЗВО сьогодні здебільшого використовується як метод отримання інформації для її подальшого використання задля удосконалення діяльності у сфері освіти. Однак оцінка процесуального аспекту здійснення моніторингу у сфері вищої освіти дає змогу виокремити протиріччя між верховенством традиційних показників якості освітнього процесу в ЗВО та пріоритетом показників, що зумовлені новими економічними реаліями; між технологічним рівнем розвитку моніторингу якості освітнього процесу у ЗВО та вимогами, що ставить перед моніторингом сьогодні щодо якості явищ та процесів у сфері фахової підготовки здобувачів освітніх послуг, що здійснюється шляхом широкого застосування саме освітніх інноваційних технологій; між стрімким зростанням у світі важливості отримання швидкої, достовірної інформації (що стало особливо актуальним у реаліях сьогоднішньої пандемії COVID-19) і її використанням здебільшого тільки як допоміжного засобу удосконалення освітньої системи; між новим поглядом на управління ЗВО та історично-традиційно сформованими системами моніторингу якості, що унеможливають своєчасне виявлення кращих освітніх практик у системі вищої освіти та гальмують прийняття необхідних управлінських рішень, які були б здатні вплинути на конструктивні зміни в практиці управління ЗВО та на пошук нових форм управління, здатних відповідати сучасним тенденціям; між технологічним, чисто управлінським підходом до моніторингу якості освіти та необхідністю принципово нового змістовного наповнення та визначення критеріїв моніторингу якості освітнього процесу засобами та методами власне самого педагогічного процесу.

Згідно зі змістом державної освітньої політики стосовно цілей і завдань сучасної вищої освіти в Україні, мету моніторингу якості вищої освіти можна охарактеризувати як систематичний збір та аналіз інформації, що дає змогу з'ясувати те, наскільки ЗВО здатен справлятися із завданням забезпечення держави та конкретного регіону конкурентоспроможними кадрами, а також відповідність і співвідношення ринку освітніх послуг з реальними вимогами сучасного ринку праці (Про вищу освіту, 2014; Статут, 2016).

Отже, основні завдання, вирішення яких відбувається у ході моніторингу та оцінювання якості освіти в ЗВО, можна сформулювати таким чином:

1) отримання, зберігання та опрацювання інформації стосовно показників якості освітнього процесу, що контролюється;

2) порівняння відповідності реальних показників якості освітнього процесу загальноприйнятими уніфікованими ідентифікаторами та виявлення проблем, можливих причин та наслідків зниження якості освітнього процесу;

3) оцінка якості результатів освіти, а саме діагностика початкового, поточного та підсумкового рівнів підготовки здобувачів освітніх послуг, рівня сформованості у них професійно значущих компетентностей та особистісних якостей, рівня професійного спрямування та ступінь сформованості як індивідуальної, так і групової (командної) мотивації;

4) проєктування, корегування та вжиття запобіжних заходів, спрямованих на піднесення освітнього процесу на відповідний рівень;

5) оцінка якості розроблених освітніх програм, успішності їх реалізації та ступінь їх відповідності тим кваліфікаційним вимогам до випускника, які заявлені у цій програмі;

6) стимулювання інноваційної активності керівництва ЗВО, професорсько-викладацького складу, здобувачів освітніх послуг;

7) оцінка діяльності професорсько-викладацького складу, якості викладання, відповідності методик викладання цілям та змісту підготовки майбутнього фахівця;

8) оцінка якості організаційного, методичного, наукового, психолого-педагогічного, матеріально-технічного та інших видів забезпечення освітнього процесу.

Отже, моніторинг якості вищої освіти повинен відстежувати структуру професійної підготовки як студентів, так і самих викладачів ЗВО, її основні компоненти, взаємозв'язки, рівень розвитку професійних компетентностей, складності у професійній діяльності, сильні та слабкі сторони їх педагогічної майстерності. Систематизуючи всю цю інформацію, моніторинг якості вищої освіти здатен реалізувати основні функції, а саме інформаційну, діагностичну, прогностичну та мотиваційну, що дає змогу здійснювати широкий, ґрунтовний та безперервний нагляд за процесом становлення фахівця та формування професійних компетентностей майбутнього випускника ЗВО, адже система взаємодія ЗВО з ринком праці є сьогодні головною умовою у сфері надання освітніх послуг. Вона передбачає моніторинг потреб ринку праці, моніторинг вимог роботодавця до якості сформованих професійних компетентностей випускників ЗВО, моніторинг рівня задоволеності роботодавців

якістю підготовки відповідних спеціалістів задля удосконалення освітнього процесу.

Висновки. Підбиваючи підсумки, маємо наголосити на тому, що розроблення та реалізація концептуальних підходів та методичного забезпечення самого моніторингу якості освіти наштовхуються на низку перепон суто прикладного та концептуально-методологічного характеру, без усунення яких власне моніторинг не здатен виконувати свої безпосередні функції або його робота стає малоефективною. Оскільки весь процес моніторингу та управління освітою повинен сповідувати одне непорушне правило «не пригнічувати – інгібувати», слід не нав'язувати процесу рух, який іманентно суперечить його природі, а, навпаки, максимально враховувати природу про-

цесу, співвідносити кожен вплив на процес з його внутрішньою логікою.

Так, до засадничих концептуальних завдань моніторингу якості вищої освіти можна віднести своєчасне виявлення специфіки якісних та кількісних змін щодо ступеня зацікавленості та задоволення ринку праці, держави, суспільства та конкретної особистості як процесом, так і результатом освіти, адже однією з цілей моніторингу є можливість відстежити результати функціонування й розвитку освітніх систем з точки зору вигоди для споживача, що вимагає планомірної роботи зі збору та аналізу як кінцевих індикаторів, тобто вигоди для груп споживачів, так і проміжних, тобто вхідних ресурсів та вихідних продуктів системи освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байназарова О., Ракчєєва В. Моніторинг та оцінювання якості освіти : методичний посібник. Харків : ХНУ імені В. Каразіна, 2009. 58 с.
2. Бодненко Д., Жильцов О., Лещинський О., Мазур Н. Моніторинг навчальної діяльності : навчальний посібник. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. 276 с.
3. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. Дата оновлення: 18.03.2020. Ст. 161. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1556-18> (дата звернення: 10.03.2021).
4. Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.03.2021).
5. Мармаза О., Касьянова О., Григораш В. та ін. Управління навчальним закладом : навчально-методичний посібник : у 2 ч. Харків : Ранок, 2003. 4.1; Абетка менеджера освіти, 2003. 160 с.

REFERENCES

1. Baynazarova O., Rakcheyeva V. (2009). *Monitorynh ta otsinyuvannya yakosti osvity: Metodychnyy posibnyk*. [Monitoring and evaluating the quality of education: Methodical manual]. Kharkiv: KhNU named after V. Karazin, 2009. 58 p. [in Ukrainian]
2. Bodnenko D., Zhyl'tsov O., Leshchyns'kyu O., Mazur N. (2014). *Monitorynh navchal'noyi diyal'nosti: navchal'nyy posibnyk*. [Monitoring of educational activities: a textbook]. K. : Borys Hrinchenko University of Kyiv, 2014. 276 p. [in Ukrainian].
3. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [On higher education: Law of Ukraine] of 01.07.2014 r. No. 1556-VII. Data onovlennia: 18.03.2020, St. 91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1556-18> [in Ukrainian].
4. Statut Natsional'noho ahenstva iz zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity (2016) [The Statute of the National Agency for Quality Assurance of Higher Education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2016-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. Marmaza O., Kas'yanova O., Hryhorash V. ta in (2003). *Upravlinnya navchal'nym zakladom: navch.-metod, posib.: u 2 ch.* [Management of an educational institution: teaching method, manual: in 2 parts] Kharkiv: Ranok, 2003. 4.1; Education manager alphabet, 2003. 160 p. [in Ukrainian].